

Kako narediti dobrega konja?

Analiza odnosov in konceptov skozi rejsko prakso

How to Make a Good Horse: An Analysis of Relations and Concepts in Breeding Practice

---

Lea Podgoršek

1.01. Izvirni znanstveni članek
DOI 10.4312/svetovi.1.2.48-59

IZVLEČEK

Reja domačih živali je ljudi od nekdaj fascinirala, z njo pa so se ukvarjali različni strokovnjaki in znanosti. V pričujočem članku skušam rezultate s terenskega dela na specifičnem primeru reje slovenskega toplokrvnega konja umestiti v širši kontekst reje domačih živali in rejstva nasploh. Z dodatno pomočjo teoretskih spoznanj osvetlim nekatere koncepte, kot so pasma, čistokrvnost, hibridnost in prilagoditev. Ti so vzporedno z velikim navdušenjem nad preučevanjem odnosov med ljudmi in živalmi še velikokrat nezadostno pojasnjeni.

KLJUČNE BESEDE: konjereja, pasma, čistokrvna pasma, rejstvo, hibridizacija, prilagoditev

ABSTRACT

The breeding of domestic animals has always fascinated people and has been the object of study of various experts as well as sciences. This article presents the results of my fieldwork on a specific case, the breeding of the Slovenian Warmblood Horse, which I then try to place within the broader context of domestic animal breeding and breeding in general. Utilising the findings of different scientific fields and my own fieldwork, the article illuminates such key concepts as breed, purebred, hybridization, and adaptation. These are often insufficiently or incorrectly explained today despite the increasing enthusiasm for animal studies.

KEYWORDS: horse breeding, breed, purebred, breeding, hybridization, adaptation

Tematika članka je danes še posebej aktualna, saj prav v zadnjih mesecih na protestih v prestolnici Slovenije poslušamo resne pritožbe, da so rejci domačih živali (in živali z njimi) podvrženi hitrim spremembam, ki jih narekuje evropska kmetijska politika.¹ Če sledimo Digardovi definiciji (2009), gre pri domačih živalih za prakse prehranjevanja, reprodukcije in zaščite. Ob spremembah, ki jih človek uvaja, tako sproži dinamičen proces prilagajanja lastnosti živali. Pri tem je ključno razumevanje koncepta prilagoditve.² Raziskave vsakdanjih praks v tem procesu so pri uvajanju sprememb večkrat preprosto prezrte, pa vendar se zdijo za uspešen dialog ključnega pomena. Predvsem bi bilo treba bolj razumeti kulturne, družbene, politične in ekonomske dimenzije, ki vplivajo na dejanja in znanje rejcev. V tem članku se sicer ne bom neposredno posvetila politični problematiki v slovenskem kmetijstvu, ki se večinoma dotika okoljskih vprašanj, ampak se bom posvetila procesu prakse reje domačih živali, podrobneje reji slovenskega toplokrvnega konja. Navezujoč se na problematiko, lahko izpostavim edinole metodologijo, ki bi jo lahko uporabili za reševanje problemov v zvezi z rejo domačih živali. To je etnoekološki pristop, ki ga je podrobneje opisal Guille-Escuret (1998) v knjigi *Družbe in njihove narave*. Ta pristop je ključen, saj avtor pri njem ne izvzema bioloških, kemičnih in drugih relacij, temveč upošteva široko področje komunikacije v odnosu človek–žival. Gre za analizo družbeno-ekoloških relacij, ki sem jih opazovala neposredno pri rejcih na terenu. Učenje iz praktične izkušnje je bilo ključna metoda za prepoznavanje motivov, aspiracij in strahov rejcev pri njihovem delu, hkrati pa je bilo mogoče opazovati različne načine *sobivanja* konjev in rejcev z drugimi živimi bitji in lokalno skupnostjo ter jih vključiti za podkrepitev rezultatov. Terensko delo je bilo opravljeno med 15. 5. in 3. 9. 2021 pri rejcih doma ter na pašnikih in v hlevih njihovih konj. Najpomembneje so k rezultatom prispevali rejci Slavko Mrkun, predsednik Združenja rejcev slovenskih toplokrvnih konj, Anton Pečovnik, upokojeni veterinar kobilarne Lipica, Darko Šuster, agronom, dolgoletni rejec mladih konj in nekdanji aktivni član Združenja rejcev slovenskih toplokrvnih konj, ter Milan Kotnik, zdravnik, rejec in lastnik vrhunskih tekmovalnih konj, ki pri svojem delu uporablja tudi novejša metode. Izsledke iz terenske raziskave v prispevku umeščam v širši kontekst in s pomočjo različnih strokovnih in znanstvenih dognanj osvetlim ključne koncepte na področju rejstva. V prvem poglavju predstavljam rejo domačih živali kot staro človeško prakso ter iščem njene univerzalnosti v dinamičnem procesu mešanja in ustvarjanja pasem. V drugem poglavju predstavim

1

Dva večja shoda kmetovalcev sta bila organizirana v marcu in aprilu 2023 zaradi neusklajenosti okoljskih zahtev Nature 2000 in spremembe nadzora nad rejnimi živalmi z realnimi zmožnostmi kmetovanja (Al. Ma. 2023).

2

Prilagoditev tukaj razumemo v širšem kontekstu (Podgoršek 2021: 46–47), na primer za uspešno prilagoditev z vidika zootehnikarje velja, da živa bitja, pri katerih so bile uvedene spremembe, ustrezajo pričakovanim lastnostim. Za uspešno prilagoditev z vidika genetike velja, da so potomci živali, pri katerih so bile uvedene genotipske spremembe, še naprej zdravi in plodni (Dobzhansky 1937). Za uspešno prilagoditev z etnozoološkega vidika pa velja, da živali po spremembi uspešno sobivajo s človekom in zadovoljujejo njegove potrebe. Zanimiva so predvidevanja Jeana-Denisa Vigna (Descola 2018: 91), da neolitska ljudstva načrtno niso želela udomaćiti divjadi, temveč so jo raje lovili, zaradi zadržkov, da se bodo živali ob takšnem poseganju preveč spremenile.

rejo slovenskega toplokrvnega konja, katerega pasmo so začeli *delati* v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. V naslednjih dveh poglavjih se lotim osvetlitve konceptov hibridizacija, prilagoditev, čistokrvnost in plemenskost ter pasma ali rasa.³ V sklepu vključim in pojasnim še družbeno-kulturno in tehnično dimenzijo reje.

REJA DOMAČIH ŽIVALI – PRASTARA ČLOVEŠKA PRAKSA

Reja domačih živali je poleg pašništva (pastoralizma), lova in nabiralništva ena od človeških praks, ki ustvarjajo razmerja med živimi bitji. Človek je več tisočletij pred t. i. gradnjo narave v 17. stoletju (Descola 2018: 106) obvladoval nekatere univerzalne zakonitosti reje. Že Aristotel je pisal o tem, da novo vrsto z zelenimi značilnostmi dobimo s križanjem dveh različnih vrst. Hipokrat je pozneje dodal, da kar ni po zakonih narave, sproži *deviantna* stanja, ki so šibka in zato nezaželena (Müller-Wille 2007: 178). Iz etnografij Roya Rappaporta *Pigs for the Ancestors* (2000) in Waldemarja Bogorasa o Čukčih (1901: 87) izvemo, da prakse *osveževanja* zunaj vrste pravzaprav niso produkt moderne zahodne znanosti. Rappaport na primer piše, da rejci domačih svinj na območju Nove Gvineje svinje redijo tako, da jih preprosto spustijo na prosto in počakajo, da jih oplodijo divje svinje. Na ta način, pravijo, ohranijo njihovo *robustnost*, ki je zanje zaželena značilnost (2000: 17).

V 16. stoletju so v kolonialističnem duhu produkcije narave znanstveniki pisali o izboljševanju pokrajine (ang. *improvement of landscape*) in vzporedno tudi o izboljševanju živih bitij (Hoyle 2011). Eksperimente križanja živalskih in rastlinskih vrst so kolonialisti, navdušeni nad bitji iz drugih dežel, *delali* v mestnih zasebnih živalskih in rastlinskih vrtovih ali *menažerijah* (Osborne 2000). Oblikoval se je nov odnos do sveta, ki je pripomogel k objektivizaciji narave v 17. stoletju. Nečloveška bitja so skupaj s preostalim nečloveškim svetom postala predmeti laboratorijev, ki so jih znanstveniki razstavljali in na novo sestavljali. Descola piše o *gradnji narave* (2018: 106), ki je pospešila produkcijo živih bitij z dominantnega položaja človeka znanstvenika. Reja ter križanje eksotičnih in domačih vrst je v Franciji in zlasti v Angliji postala prava ekonomska panoga 19. stoletja (Baskar 2020: 120).

V zootehniki avtorji navajajo paritvene sisteme, ki temeljijo na prastarem rejskem znanju. Campbell, Kenealy in Campbell navajajo »*inbreeding*« ali *parjenje bližje sorodstvu*, »*linebreeding*« ali *parjenje s prednikom*, »*line crossing*« ali *parjenje med različnimi rodovi* in »*crossbreeding*« ali *parjenje med različnimi pasmami* (2009: 173). Genetiki pri razlagi obnašanja genov uporabljajo koncepta *homozigotnost* in *heterozigotnost* (Lawrence 2005: 294). Parjenje bližje sorodstvu ali parjenje s prednikom omogoča večji približek k homozigotnosti, saj so si geni bolj podobni. Večja podobnost genov vpliva na podobnost potomcev, zato je to način, kako ohranimo zelene značilnosti. Zaradi vse večje podobnosti genov lahko pride do degeneracije vrste, zato rejci vsake toliko časa uporabijo vnos od zunaj, tudi zunaj pasme. Takšen primer so že zgoraj omenjene domače svinje pri rejcih Nove Gvineje, pri

3

Pasma in rasa sta sopomenki. V francoskem jeziku obstaja celo enaka beseda *rasse* (Smith 2015). V slovenščini in angleščini konceptualno ni razlik, gre le za različno poimenovanje klasifikacije za ljudi in za živali.

slovenskem toplokrvnem konju pa na primer pariyo z angleškim ali arabskim toplokrvnim konjem (Mrkun, intervju 2021).

REJA DOMAČIH ŽIVALI – SODOBNE TEHNIKE

Danes reja konja obsega široko področje tehnik, s katerimi rejci gospodujejo z naravnimi dejavniki.⁴ Eno najpomembnejših znanj v konjereji je pravilna izbira žrebca za svojo kobilo, ki jo imajo že doma. Gre za znanje pravilnega parjenja genov, da bo potomec imel zelene lastnosti. Pri tem uporabljajo rejsko znanje, upoštevajo smernice rejskih organizacij in sledijo lastnim idealom. Vodita jih radovednost in pričakovanje. Kotnik se pri izbiri žrebca zanaša na svoje znanje medicine in izračune, ki so njegova skrivnost. Zaupal nam je:

Jaz si neke podatke dol pobere iz interneta, to pr meni traja kakšen mesec, da to vsako leto naredim. [...] Ene indekse si izračunam. Ne me zdaj vprašat, kako, ker se boste smejali, pa tega nisem še nobenemu povedal. In jaz na podlagi teh indeksov potem parim. [...] To je pač del mojega čudaštva. [...] Ampak jaz zdaj, kako sem si jaz to formulo, kako jaz to izračunam, to je moja stvar, ki je ne povem nobenemu. (Kotnik, intervju 2021)

Pomembna je tudi izbira prave metode, da je oploditev kobile uspešna. Pred razvojem in popularizacijo metode prenosa jajčnih celic in zarodkov, pri kateri jajčece iz biološke matere z veterinarskim posegom prenesejo v nadomestno mater (Rus 2010), so se morali rejci odločiti, ali bodo šle njihove vzrejene kobile za šport ali za rejo. Nekateri rejci, ki se novih metod danes (še) ne poslužujejo, izbirajo. Šuster, ki ne zaupa uspešnosti slovenskih veterinarjev pri uporabi metode prenosa zarodkov, pravi: »Če je kobile dobra, gre v šport, če pa ni tako dobra, pa ima dober rodovnik, ali pa je poškodovana, pa je mama« (Šuster, intervju 2021). K temu potem doda, da morata biti oba starša čim boljša športnika, če želimo imeti dobrega potomca. Ti izjavi sta si navzkrižni, in tukaj pridemo do splošne rejske problematike. Večina rejcev to reši tako, da poišče kobilo, ki ima v rodovniku vrhunske športnike preskakovalce, ali takšno, ki je imela dobro kariero, pa se je poškodovala. Drugi problem rejcev izpostavlja Kotnik, ki ima rejsko kobilo vrhunske športnice, izbral pa je žrebca, ki ima pri spermiju encimski defekt. To pomeni, da pri poskusu oploditve spermij ne more sam od sebe predreti ovojnice kobilinega jajčeca. Verjetnost uspešne oploditve je tako manjša. Kotnik zato uporablja metodo zunajtelesne oploditve, in sicer metodo, imenovano *intracitoplazmatično injektiranje spermatozoida*, pri kateri gre za neposredno vstavitve spermija v jajčno celico kobile zunaj njenega telesa v laboratoriju (metoda Ovum Pick Up-ICSI 2022). To metodo v medicini uporabljajo tudi pri ljudeh, ki imajo težave z zanositvijo (Univerzitetni klinični center Ljubljana 2021). Zanimivo je, da Kotnik, ki je tudi zdravnik, rejske prakse nenehno primerja z ljudmi in primeri iz medicine. Ko v laboratoriju jajčece uspešno

4

Guille-Escuret (1998: 30) pri preučevanju razmerij izpostavlja za nas ključno vprašanje, ki si ga moramo zastaviti, ko raziskujemo podobna vprašanja: česa rejci ne morejo zares nadzorovati, medtem ko gospodujejo nad naravnimi dejavniki. V njegovem pristopu vidimo, da gre za gospodovanje, in ne za popoln nadzor.

oplodijo, ga zamrznejo in potem naknadno vstavijo v nadomestno kobilo. Biološka mati kobila tako želene lastnosti v genskem zapisu poda naprej na potomca in med tem lahko neprekinjeno nadaljuje s treningi in tekmovanji. Kotnik dodaja, da so primeri, ko se enako odločijo tudi ljudje (intervju 2021).

Glede dimenzij, ki vplivajo na izbiro metod pri rejcih, naj omenim, da opažamo generacijski razkorak. Poleg tega nanjo vpliva tudi ekonomska dostopnost in iznajdljivost rejcev na trgu z genskim materialom. V devetdesetih letih 20. stoletja je bila najbolj priljubljena metoda naravni pripust, danes pa večina rejcev izbere umetno osemenitev rejske kobile. Spogledujejo se tudi s prej omenjenim prenosom zarodkov jajčnih celic v nadomestno mater, vendar ta še ni toliko priljubljen. Pečovnik in Šuster pravita, da je v Sloveniji zelo malo verjetno, da bo takšna oploditev uspela, če jo opravijo slovenski veterinarji (Pečovnik, Šuster, intervju 2021). Kotnik k temu dodaja, da je treba poiskati preverjene strokovnjake, ki lahko zagotovijo uspešnost. Sam najbolj zaupa laboratoriju Avantea v Cremoni v Italiji, vendar njihove storitve niso tako cenovno dostopne kot pri slovenskih veterinarjih (Kotnik, intervju 2021).

SLOVENSKI TOPLOKRVNI KONJ

Pasma je nastajala sočasno z razvojem konjeniškega športa preskakovanje ovir v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Kot preostale zahodne dobrine je tudi reja nacionalne športne pasme takrat izkazovala modernost. V *Rejskem programu za pasmo slovenski toplokrvni konj* so zapisali: »Po osamosvojitvi Slovenije se je večje število rejcev usmerilo v rejo modernih športnih toplokrvnih konj« (Rus 2010: 4). Sočasno z utrjevanjem narodnih simbolov Slovenije je tako nastajala tudi ta slovenska pasma. Kot posledica evforije za preskakovanje ovir je sledilo odprtje dveh večjih centrov za rejo in trening, to sta Srednja kmetijska šola Grm v Novem mestu in Konjeniški center Grad Prestranek pri Postojni (Gorišek 2014; Rus 2010). Domače kobile so začeli pripuščati z nizozemskimi in nemškimi žrebci ter oblikovali skupino živali z zelenimi lastnostmi. Pri tem so sledili idealom in smernicam nemških organizacij, ki so poudarjale jahljivost, učljivost in tudi videz konj, je povedal Mrkun (intervju 2021). Niso bili toliko pomembni rezultati, temveč to, da rejec lahko konja pri treh letih, ko je ta zrel, čim bolje proda.

Iz terenskih izsledkov lahko ugotovimo, da Mrkun, Šuster in Pečovnik, ki so bili vpeti v rejske dogodke, sledijo cilju, da konja pri treh letih, ko pokaže svoje potenciale bodisi za šport bodisi za rejo, čim bolje prodajo. Za večino slovenskih rejcev je pomembno, da ima konj pri treh letih zdrave sklepe, je socializiran, vaje jahača, ljudi, otrok, drugih živali, avtomobilov, vaje odzivati se itd. Poudarka na določenem videzu ni toliko, kolikor je na konjevem znanju in vodljivosti, je povedal Mrkun (intervju 2021). Omenjeni rejci so bili močno vpeti tudi v razstavne dogodke, ki jih je občasno organiziralo Združenje rejcev slovenskih toplokrvnih konj. Tam so se manifestirali ideali, kot so skladnost telesa, višina, primerno gibanje in eleganten skok v loku. Mrkun, Šuster in Pečovnik so me peljali vsak v svojo čredo in ponosno govorili o višini, skladnosti, gibanju in socializiranosti konj s človekom. Pečovnik je celo naštel vse višine konj v svoji čredi (Pečovnik, intervju 2021). Mrkun se je postavil

ob svojega konja, pokazal razliko med višinami vihra, hrbtenice in križa na njegovem telesu ter povedal, da je dobro, da je razlika malo manjša, da lahko jahač na njem počne več »kozlarij«. Povedal mi je, da s takšno obliko telesa konj pridobi višjo oceno za jahljivost za povprečnega jahača, kar sovpada z ideali slovenske toplokrvne pasme (Mrkun, intervju 2021).

Pri Kotniku sem poslušala predvsem o dosežkih prednikov ali drugih sorodnikov njegovih konj. Vseskozi je poudarjal zdrave konj, in sicer da je izredno pomembno prepoznati primerne noge, zdrave noge in sklepe. Kot mi je povedal, je zdravstveno ozadje konj navadno zaupna informacija, zato je pomembno rejsko znanje tudi vzdrževanje stikov, ki rejca pripeljejo do informacij. Iz njegovih odgovorov sem razbrala, da se je vse od otroštva takšnih idealov učil s spremljanjem mednarodnih tekmovanj v preskakovanju ovir. Želel si je narediti dobrega konja. Povedal mi je: »Jaz si takšnega konja, ki bi ga rad imel, ne morem kupiti (ker so cenovno nedostopni), lahko pa si ga naredim« (Kotnik, intervju 2021). Povedal je, da Belgijsko rejsko društvo Zangersheide, po katerem se zgleduje, ni tako naklonjeno idealu lepote, skladnosti telesa ali jahljivosti. Kar pomeni največ, je višina skoka. Izpostavil je svoje mnenje, da so razstave konj, če stremiš k vrhunskemu športu, tako ali tako brezpredmetne, saj lepota konja nima nič opraviti z dosežki v vrhunskem športu. Kotnik je edini od mojih sogovornikov, ki je dlje časa ostal lastnik tekmovalnih konj. »Jaz nisem nobenega konja še nikoli zares prodal,« je povedal (intervju 2021). Njegov cilj je, po belgijskem zgledu, da konj čim višje skoči, da dosega čim boljše rezultate na mednarodnih tekmovanjih in da ga proda malo pred vrhuncem kariere. Da bo konj čim višje skakal in imel čim daljšo in uspešno kariero, pa mora imeti predvsem zdrave sklepe. To doseže tako, da za parjenje izbere žrebca, ki je zdrav in ima zdrave potomce. Vrednost konja pri Kotniku je torej merjena v doseganju rezultatov na tekmovanjih, pri drugih pa po nemškem sistemu v potencialih jahljivosti, skladnosti in lepem gibanju. Te zadnje pa konj pokaže v prvih letih treninga, ko ocenjujejo njegovo perspektivnost.

Vsi rejci navsezadnje danes stremijo k parjenju svojih rejskih kobil z žrebci, ki dosega čim boljše rezultate v skoku v višino v evropskem ali celo svetovnem merilu. Na to vplivajo tudi zmožnost ekonomskega vložka in dobre mednarodne povezave, znanje jezikov, možnost udeležbe na mednarodnih tekmovanjih ipd. Takšna pragmatičnost reje vpliva na genetsko pestrost in različen videz konj. Parjenje med ravno prav oddaljenimi sorodniki vpliva tudi na splošno zdrave konj. Mrkun mi je povedal (intervju 2021), da je v Sloveniji zakonsko določeno, da je mogoče pariti v sorodu pet generacij narazen. Za kontrast je omenil rejo arabskega toplokrvnega konja, kjer je izpostavil, da imajo težavo zaradi pomanjkanja žrebcev in parjenja preblizu v sorodu, kar povzroča bolezni.

Etnografska študija Cristine Grasseni o govedorejcih (2007) nam lahko pomaga razložiti naučenost o tem, katere so zelene značilnosti pri živalih. Skozi načrtno posnemanje in ob vsakodnevnem druženju z živalmi se govedorejci že od malega učijo presojati, kaj je lepo in kaj ne. Avtorica opisuje primer očeta, ki svojemu sinu ponosno kaže figurice goveda in ga s tem uči o idealnih telesih živali. Prav tako poteka »kazanje figur« na rejskih razstavah, na prodajnih oglasih konj in na tekmovanjih, kjer se ideali manifestirajo. Rejci se trudijo pri svojem *delanju* konja tem idealom čim bolj približati. Zavedajo se, da rezultata ne

morejo popolnoma nadzorovati. Vsi sogovorniki potrjujejo, da sta prav ta radovednost in pričakovanje glede rezultata njihova ključna motivacija pri njegovem delu. Kot pravi Šuster: »Nikoli zares ne veš, kaj bo prišlo ven. In to je tisto.« (intervju 2021) Tukaj vidimo, da gre za upoštevanje dvosmerne relacije. Čeprav se na prvi pogled zdi, da je odnos rejca in domače živali popolnoma hierarhičen ter v njem vlada popoln nadzor, ne smemo predpostaviti, da so domače živali v tem odnosu pasivni objekti oziroma materializirani akterji. Iz pogovorov je jasno, da so rejci fascinirani prav nad to aktivno dvosmernostjo v razmerju ljudi in živali. Tudi takrat, ko razmišljajo in kalkulirajo o tem, *kako narediti dobrega konja*.

PASMA

Iz praktične rejske izkušnje *delati dobrega konja*, za katerim stoji tehnični okvir pasemske klasifikacije, se lahko veliko naučimo o konceptih pasma, prilagoditev in hibridnost.⁵ V različnih virih se pojavlja problem »paradoks pasme«, in sicer ker naj bi šlo za statično in obenem zaradi nenehnih sprememb tudi za dinamično kategorijo (Guest in Mattfeld 2019). Statičnost z vodenjem rodovne knjige, nadzorom, omejitvami in manifestacijami skupnih idealov zagotavljajo rejske organizacije, rejska skupnost. Pri tem je pomembno delati na skupni ideologiji, saj so ideali, h katerim stremijo rejci, ključen motiv. Ko *delajo* konja, hkrati udejanjajo svoje ideale v živem bitju. Rejske organizacije uporabljajo koncept *plemenskosti*, torej »plemenjak« ali »plemenska žival« (Rus 2010). *Plemenska žival* po Uradnem listu Republike Slovenije označuje »vsako domačo žival, ki je ocenjena in odbrana na posameznih stopnjah selekcije v skladu z rejskim programom, v katerega je vključena« (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 2006: 1). Če se navežemo na rejski program slovenskega toplokrvnega konja: status plemenskosti lahko dobi konj, ki ima vse zahtevane značilnosti, potrebne za registracijo pod posamezno pasmo. Šuster pravi, da so še pred nekaj leti konje, ki so jih prepoznali za slovensko toplokrvno pasmo, žigosali z žigom v podobi Triglava in črke S. Ta praksa še posebej veliko pove o povezanosti nacionalne ideologije z nastajajočo pasmo. Rejci so mi ponosno pokazali rodovniške liste in družinska drevesa svojih konj.

Koncept pasme razumemo še bolje, če uspemo doumeti, da med pasmo in raso ni pomenske razlike. Georges-Louis Leclerc, Comte de Buffon, je namreč predstavil tri polja védenja, ki naj bi bila pomembna pri oblikovanju modernega razumevanja koncepta rase. Eno izmed polj obsega védenje, da so določene značilnosti plemstva povezane s sorodstvenimi vezmi. Družbeni status, ki se je oblikoval iz značilnosti plemstva, je tako odvisen od sorodstvenih povezav. To védenje je bilo še posebej popularno v francoski aristokratski družbi. Tu pridemo do analogije delitve na pasme z družbenim statusom plemenskosti, ki ga določa sorodstvo. Buffon navaja, da so takšno dožemanje rejci pozneje prenesli v klasi-

5

Ker sta pasma in rasa sopomenki, se lahko veliko naučimo tudi o rasah in rasni klasifikaciji, torej o delitvi človeštva na rase ter dožemanju kulturne in biološke hibridnosti. O *kulturni hibridnosti* je pisal antropolog Peter Burke (2020), več o sopomenskosti in dožemanju koncepta rasa oziroma pasma pa je najti v knjigi *Human Nature and Human Difference: Race in Early Modern Philosophy* (Smith 2015). Z razumevanjem in povezovanjem teh konceptov lahko pridemo do pomembnih ugotovitev o kategorizaciji živih bitij in ideologijah, ki te kategorije usmerjajo.

fikacijske sisteme živali (Doron 2012: 75, po Buffon). To lahko iz rezultatov pogovorov s sogovorniki tudi potrdim.

PRILAGODITEV IN HIBRIDNOST

Toplokrvni konji, ki so okretni, športni in primerni za jahanje, so nastali z mešanjem različnih delovnih in hitrih afriških ter arabskih konj. Okretnejše in hitrejše konje za jahalne dirke na olimpijskih igrah so v antično Grčijo morda pripeljali iz Afrike že v 7. stoletju (Markman 1969: 8). Avtor ugotavlja, da je prav takrat, ko so bile jahalne dirke prvič predstavljene na Olimpu, Grčija vzpostavila pomembno trgovsko pot s Severno Afriko (prav tam).

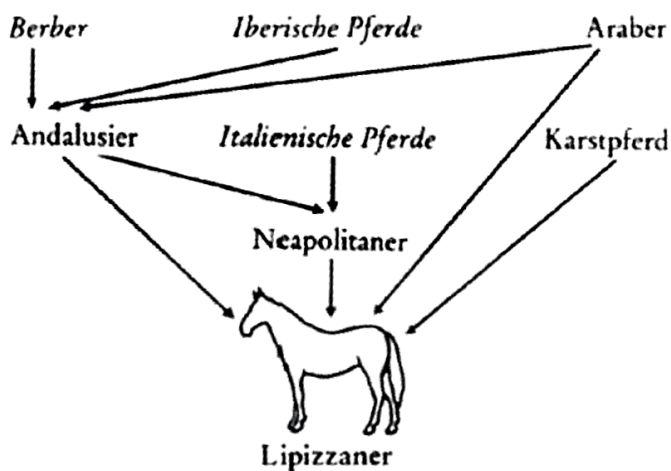
Slika 1: Olimpijska disciplina hitrostnega jahanja konj brez stremen, poslikava panatenajske amfore (Remijsen in Clarysse 2021)

Na Zahodu spet odmevneje slišijo za načrtno rejo toplokrvnih konj ob spremembi kmetijskih praks in sočasnem pojavu jahalnih šol. V Angliji so bili navdušeni nad hitrimi arabskimi konji, ki so jih želeli uvesti v angleške šole, vendar so imeli zaradi nervoznega temperamenta z njimi kar nekaj težav (Russell 2007: 60). Zahteve plemstva v Angliji po okretnejših konjih so med 16. in 18. stoletjem spodbudile križanje različnih konj, ki so jih pripeljali kolonialisti. Tako so z mešanjem oziroma *hibridizacijo* dobili ustreznega konja, ki ga danes poznamo kot *angleškega polnokrvnjaka*. Pasma je idealizirana že v svojem imenu z asociacijo na *polno* oziroma čisto kri.

Podobno zgodbo ima pasma lipicanec. Njegove prednike različnih pasem lahko vidimo na spodnji fotografiji. Vidimo, da je lipicanec navsezadnje hibrid med pasmami kraškega, arabskega, andaluzijskega in neapolitanskega konja. Pojem čistokrvnosti, čistosti in

polnokrvnosti pasme je ideološko poimenovanje pasme, ki služi ohranjanju njenih izbranih lastnosti, nadzoru nad rejo ter v nekaterih primerih tudi utrjevanju nekaterih simbolov in idej, ki jih rejci poustvarijo v živali.

Slika 2: Pasma prednikov lipicanca (Šalehar, Lotrič in Potočnik 2013: 111)

Da bi bolje razumeli proces hibridizacije, moramo pojasniti še koncept prilagoditve, seveda v širšem pomenu, ne zgolj kot aklimatizacijo. Guille-Escuret (1998: 106, po Robson 1978: 280) navaja dve razlagi. Prva je prilagoditev s spremembo v genomu, torej genotipska prilagoditev, druga pa vedenjska prilagoditev, ki se zgodi kot odziv na pritiske okolja. Ti dve vrsti prilagoditve se lahko odvijata tudi sočasno, kot odgovor na okolje, klimo, družbene in/ali politične spremembe.⁶ S postavitvijo prilagoditve v zgodovinski kontekst hitro ugotovimo, da sta se človek in konj tisočletja prilagajala na pritiske in zahteve okolja.⁷ Kot je povedal Digard v referatu *Les animaux domestiques, une passion française* (2022), prevod *Domače živali, francoska strast*, si človek ob prvi udomačitvi konja ni mogel niti približno predstavljati, kakšne vse koristi mu bo ta žival prinesla. Prav tako kot si takrat ni mogel predstavljati, da bo potoval s kočijo ali na hrbtu konja preskakoval ovire in ob tem zabaval množice ljudi. To je odnos človeka in konja postavilo pred dejstvo, da se bosta morala prilagoditi, spremeniti odnos in s tem drug drugega, sočasno. Predniki današnjega slovenskega toplokrvnega konja so večinoma domače delovne kobile, pripeljane iz Češke in držav nekdanje Jugoslavije, ter nemški in nizozemski žrebci, ki so potomci angleških konj, ti pa arabskih. Navsezadnje smo

6

Glej na primer *Beauty or Statistics: Practice and Science in Dutch Livestock Breeding 1900–2000* nizozemskega zgodovinarja Berta Theunissena (2020).

7

Zelo zgovorna je etnografija *Mastodonte et fil d'acier: L'épopée du cheval breton* avtorice Bernadette Lizet (2003), ki opisuje preobrate v reji bretonskega konja in družbeni odziv nanje.

vsi hibridi. Tako piše Peter Burke v knjigi *Kulturna hibridnost* (2020). Velika pestrost konj, ki jih imamo danes, je predvsem rezultat izredno širokega nabora značilnosti domačih kobil in njihovega preprodajanja. To z zasledovanjem genomov s pomočjo analiz DNK dokazujejo tudi genetske študije (Vilà idr. 2001).

SKLEP

Etnoekološki pristop, ki sem ga uporabila pri terenskem preučevanju konjerejskih praks, ne zanemara bioloških in tehničnih razmerij: raziskovalec je izzvan, da se poglobi tudi v zootehniško in genetsko razlago ključnih konceptov.

Pasma je lahko statična kategorija, prav tako pa je zaradi nenehnega spreminjanja idej o tem, *kaj pomeni dober konj*, izredno dinamična. Na ta odgovor pri rejcih vplivajo različne dimenzije. Raznolikost vidimo v okoljih, iz katerih rejci črpajo znanje in kjer se manifestirajo ideali dobrega konja. Ob upoštevanju zgodovinskega konteksta konjereje moramo pasmo razumeti izredno dinamično, saj se ob spremembah potreb ljudi in tudi lepotnih idealov nenehno ustvarja oziroma poustvarja. Lahko trdimo, da je pasma produkt hibridizacije in mešanja, tako v biološkem kot tudi v družbenem smislu. Živim bitjem je namreč univerzalno prav to, da se nenehno prilagajamo drugo na drugega, na živo in neživo okolje. Aklimatizacija, mešanje, hibridnost je univerzalnost živega. Med nami vsemi obstajajo nenehne medvrstne in znotrajvrstne relacije, ki so odvisne od spreminjajočega se večvrstnega okolja in družbenih sprememb. Z razumevanjem pasme kot tehnične in dinamične kategorije se lahko otresemo rasnega kategoriziranja, ki ga je za seboj pustila zgodovina znanosti. Navsezadnje smo vsa živa bitja spreminjajoča, tudi ljudje uporabljamo tehnike umetnega osemenjevanja, ko pride do strahu pred neplodnostjo, tudi vrhunski športniki poiščejo nadomestne starše za svoje otroke. Razlika med ljudmi in živalmi je sicer v tem, da smo v preživetvenih sistemih osvojili potrebno tehnično znanje, s katerim znamo z živalmi gospodariti. Pa vendar, kot ugotovimo iz percepcij naših sogovornikov, je pri reji najbolj zanimivo ravno tisto, kar je neobvladljivo, česar nikoli ne moremo zares nadzorovati.

V sklepnem delu pomislimo še na posledice uvajanja novih načinov sobivanja. Kaj bi se zgodilo, če bi kmetijske politike nenadoma uvedle drastične spremembe na področju reje? S prehitrim poseganjem na način »od zgoraj navzdol« lahko povzročimo veliko škode. Takšen žalosten primer poznamo iz Rusije (Vladimirova 2020). Evenkom, rejcem severnih jelenov v Sibiriji, je bila vsiljena kontrolirana reja brez izpuščanja v divjino zaradi težnje po ohranjanju nadzora. Na to se niso uspeli prilagoditi v tolikšni meri, da bi lahko ohranili ustrezno sobivanje, zato so rejci postali prehrabno šibkejši, jeleni pa so zaradi vseživljenjskega ujetništva izgubili določene lastnosti. Ob spremembi odnosa so se spremenili vsi, tako rejci kot jeleni, da so se lahko *prilagodili*. Takšen način vdora v prehrabni režim ni osamljen primer, kadar gre za prevzemanje političnega nadzora, saj je strateško zelo učinkovit in posreden. Verjamem, da imamo etnozoologi tukaj pomembno nalogo, da v vse večjem zanimanju za spremembe na področju kmetovanja in reje živali ob sprejemanju ukrepov opozorimo tudi na nekatere ključne relacije in prakse, ki jih preprosto ni mogoče spremeniti čez noč.

CITIRANE REFERENCE

- Al. Ma. 2023 'Pogajanj med vlado in predstavnikov kmetov še ni na vidiku.' Spletni vir: <<https://www.rtvsl.si/okolje/kmetijstvo/pogajanj-med-vlado-in-predstavnik-kmetov-se-ni-na-vidiku/666888>>, 5. 5. 2023.
- Avantea.it 2021 'Ovum Pick Up-ICSI: Cutting-Edge Technology for Elite Horse.' Spletni vir: <<https://www.avantea.it/en/equine-art/ovum-pick-up-icsi/>>, 30. 10. 2022.
- Baskar, Bojan 2020 'Peter Burke med hibridi.' Spremnja študija. V: *Kulturna Hibridnost*. Ljubljana: Studia Humanitatis. Str. 111–150.
- Bogoras, Waldemar 1901 'The Chukchi of Northeastern Asia.' *American Anthropologist* 3(1): 80–180.
- Burke, Peter 2020 *Kulturna hibridnost*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Campbell, John, Douglas Kenealy in Karen Campbell 2009 'Principles of Selecting and Mating Farm Animals.' V: *Animal Sciences: The Biology, Care, and Production of Domestic Animals*. John Campbell, Douglas Kenealy in Karen Campbell, ur. Long Grove: Waveland Press. Str. 162–178.
- Descola, Philippe 2018 *Onstran narave in kulture*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Digard, Jean-Pierre 2009 *L'Homme et les animaux domestiques: Anthropologie d'une passion-Nouvelle édition augmentée*. Paris: Fayard.
- 2022 'Les animaux domestiques, une passion française.' Spletni vir: <<https://www.youtube.com/watch?v=4ctMsXgr2BI>>, 26. 10. 2022.
- Dobzhansky, Theodosius Grigorievich 1937 'Genetic Nature of Species Differences.' *The American Naturalist* 71(735): 404–420.
- Doron, Claude-Oliver 2012 'Race and Genealogy. Buffon and the Formation of the Concept of »Race«.' *Humana. Mente Journal of Philosophical Studies* 5(22): 75–109.
- Gorišek, Nataša 2014 'Reja toplokrvnih konj v Sloveniji.' Referat, predstavljen na posvetu Centra biotehnike in turizma Grm Novo mesto, Konjeniškega kluba Krka Novo mesto in Konjeniške zveze Slovenije z naslovom *Reja konj*. Novo mesto, 17. 1. 2014.
- Grasseni, Cristina 2007 'Good Looking: Learning to be a Cattle Breeder.' V: *Skilled Visions: Between Apprenticeship and Standards*. Cristina Grasseni, ur. New York: Berghahn Books. Str. 47–66.
- Guest, Kristen in Monica Mattfeld 2019 *Horse Breeds and Human Society: Purity, Identity and the Making of the Modern Horse*. Oxford: Routledge.
- Guille-Escuret, Georges 1998 *Družbe in njihove narave*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Hoyle, Richard 2011 *Custom, Improvement and the Landscape in Early Modern Britain*. Farnham: Ashgate.
- Lawrence, Eleanor, ur. 2005 *Henderson's Dictionary of Biology*. 13. izdaja. Harlow: Pearson Education Limited.
- Lizet, Bernadette 2003 'Mastodonte et fil d'acier: L'épopée du cheval breton.' *La Ricerca Folklorica* 48: 53–70.
- Markman, Sidney David 1969 *The Horse in Greek art*. New York: Biblo & Tannen Publishers.
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano 2006 'Pravilnik o označevanju plemenskih živali in drugega plemenskega materiala.' V: *Uradni list Republike Slovenije: Zakon o živinoreji*. Spletni vir: <<https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2006-01-4002? sop=2006-01-4002>>, 25. 10. 2022.
- Müller-Wille, Staffan in Hans-Jörg Rheinberger, ur. 2007 *Heredity Produced: At the Crossroads of Biology, Politics, and Culture, 1500–1870*. Cambridge: MIT Press.
- Osborne, A. Michael 2000 'Acclimatizing the World: A History of the Paradigmatic Colonial Science.' *Osiris* 15: 135–151.
- Podgoršek, Lea 2021 'Pasma v nastajanju: Reja slovenskega toplokrvnega konja.' Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.
- Rappaport, Roy 2000 *Pigs for Ancestors: Ritual in the Ecology of a New Guinea People*. Long Grove: Waveland Press.
- Remijsen, Sofie in Willy Clarysse 2021 'Ancient Olympics.' Spletni vir: <<http://ancientolympics.arts.kuleuven.be/>>, 5. 5. 2023.
- Rus, Janez 2010 *Rejski program za konje pasme slovenski toplokrvni konj*. Ljubljana: Veterinarska fakulteta. Str. 44.
- Russell, Nicholas 2007 *Like Engend'ring Like: Heredity and Animal Breeding in Early Modern England*. London: Cambridge University Press.
- Smith, Justin 2015 *Nature, Human Nature and Human Difference*. Princeton: Princeton University Press.

Šalehar, Andrej, Metka Žan Lotrič in Klemen Potočnik 2013 'Prvotne, izgubljene, pretopljene pasme v Sloveniji.' *Acta Agriculturae Slovenica* 102(2): 107–117.

Theunissen, Bert 2020 *Beauty or Statistics: Practice and Science in Dutch Livestock Breeding 1900–2000*. Toronto: University of Toronto Press.

Univerzitetni klinični center Ljubljana 2021 'Zunajtelesna oploditev.' Spletni vir: <https://www.kclj.si/index.php?dir=/pacienti_in_obiskovalci/klinike_in_oddelki/ginekoloska_klinika/ko_z_a_reprodukcijo/>

zunajtelesna_oploditev>, 10. 9. 2021.

Vilå, Charles, Jennifer A. Leonard, Anders Götherström, Stefan Marklund, Kaj Sandberg, Kerstin Lidén, Robert K. Wayne in Hans Ellegren 2001 'Widespread Origins of Domestic Horse Lineages.' *Science*, 291(5503): 474–477.

Vladimirova, Vladislava 2020 'Technologies of Modern Raindeer: Breeding as Technologies of Power in Circumpolar Russia: a Study of Selective Breeding of Evenki Raindeer.' *Norsk Atrpologisk Tidsskrift* 31(4): 249–267.

SUMMARY

In my research, the results of which I present in this article, I have been examining the main question of how to make a good horse. This question has continually guided my interactions and conversations with horse breeders. The focus was on recognising the knowledge and skills involved in the breeding practices of the Slovenian Warmblood Horse. The methodology used adopted an ethnoecological approach, presented by Guille-Escuret in 1998, which comprehensively encompasses biological, technical, and ethnographic dimensions in the human-animal relationship.

Historical context is integral to understanding the dynamic nature of breeding. The desirability of certain characteristics in a breed has always been a reflection of evolving human needs and changing ideals of what constitutes a perfect horse. I present a case study demonstrating how animal breeding through history and location mirrors social, political, and economic transitions, and how these transitions reciprocally influence breeding practices.

The relationship between humans and horses has undergone substantial shifts, resulting in an array of diverse interactions. This relationship provides an illuminating lens through which we can delve deeper into our understanding of the concept of adaptation. As living entities, humans included, we are incessantly adapting to our environment and forming varying relationships. In light of this, adaptation should be conceived broadly, encompassing genetic, social, economic, and ethnoecological perspectives.

Breeders' technical skills play a pivotal role in grasping the successful adaptation of the desired characteristics. This includes skills such as identifying potential mating pairs, recognising crucial signs during a mare's foaling, establishing beneficial relationships with veterinarians and reproduction centres, and so forth. This constellation of knowledge, gathered from diverse sources and experts, results in the production of a range of warmblood horses. Notably, the lack of total control over the breeding outcome engenders a sense of curiosity, serving as a constant motivator in their practice.